

А.В. Шомко
Житомирський державний університет
імені І.Франка
Науковий керівник:
к.ф.н., доц. Гирин О.В.

ГЕНЕРАТИВНА ГРАМАТИКА ЯК ГАЛУЗЬ ЛІНГВІСТИЧНОЇ НАУКИ. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Генеративна граматики бере свій початок у другій половині 20 століття та є відносно новою галуззю в лінгвістичній науці. Її засновником є відомий американський вчений та лінгвіст, родом з України – Ноам Хомскі. Його робота «Синтаксичні структури» (1957) знаменувала фундаментальний прорив у розвитку лінгвістики.

Перш за все, генеративна граматики тісно пов'язана з психологією та упродовж багатьох років ми розглядаємо взаємозв'язок між цими науками, оскільки вчені працюють над питанням оволодіння та засвоєння мови людиною. Вивчення мови відкриває безумовну перспективу дослідженню розумових процесів людини.

По-друге, провідним завданням генеративної граматики є створення лінгвістичних універсалів, які можна було б застосувати для всіх (або ж більшості) мов. Н. Хомскі висунув поняття глибинних і поверхневих структур, де глибинна структура визначає основний зміст речення, а поверхнева є звуковим втіленням цього змісту.

Врешті-решт, у сучасному світі, де розвиток всіх галузей науки відбувається швидко та на досить високому рівні, генеративна граматики стає невід'ємною частиною новітніх інноваційних та інформаційних технологій. Її головну мету ми вбачаємо у спрощенні та покращенні передачі інформації між людьми.

За допомогою автоматичного синтаксичного аналізу речення ми можемо легко давати відповіді на необхідні питання без використання людського фактору. Комп'ютер, аналізуючи дані, вичленовуючи ключові слова та словосполучення, автоматично надає інформацію та, таким чином, спрощує завдання звичайному користувачеві.

З іншого боку, ми розглядаємо й штучний інтелект, оскільки за допомогою звукових команд ми з легкістю досягаємо необхідних результатів пошуку. Сьогодні такими технологіями та їх додатками володіють та розроблюють у подальшій перспективі розвитку й застосування міжнародно-відома компанія **“Apple”**, **GPRS** навігатори, голосовий помічник **“Alexa”**, **“Hello, Google”** (на етапі початкових розробок) та ін..

Проте на даному етапі рівень розвитку автоматизованих систем потребує більшого розгляду та аналізу наявних проблем, так як отримання необхідної інформації поки що є неможливим без доступу до мережі Інтернет. Якщо ми забезпечимо програму найбільш важливими темами та питаннями, вона автоматично даватиме результат в перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізом проблем та розробкою завдань і теорій генеративної граматики вже багато років займаються Ноам Хомські (1957), Fleiss J. L (2003), Дарчук Н.П. (1998-2017), Полховська М.В., Гирич О.В. та ін.. Генеративна граMATика здійснює великий вплив у розвитку лінгвістичної науки, вона активно розвивається в Північній Америці, багатьох країнах Європи, у Південній Кореї, Японії, Індії.

Важливим етапом розвитку генеративної теорії є опрацювання теоретичних концепцій з перспективою застосування в прикладній науці. Так, сьогодні значна увага приділяється автоматичному синтаксичному аналізу англійського речення.

Метою статті є аналіз етапів становлення та розвитку генеративної граматики, окреслення її основних проблем, завдань та здобутків з можливістю практичного застосування у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу. Генеративізм – напрям у мовознавстві, який має на меті встановлення пріоритету дедуктивного підходу до вивчення мови над індуктивним, інтерпретацію мови як феномену психіки людини й роботу над формальними моделями процесів породження мовних конструкцій.

В контексті розвитку генеративної граматики виділяємо поняття глибинних та поверхневих структур. Глибинна структура формує зміст речення, визначає його семантичне значення в аспекті синтаксичної дескрипції, а поверхнева є звуковим втіленням цього змісту.

На поверхневому рівні такі речення, як «*John is eager to please*» та «*John is easy to please*» можуть бути проаналізовані ідентично, проте з точки зору їх основного значення вони відрізняються. В першому реченні Джон хоче когось порадувати. А в другому мається на увазі, що Джона легко порадувати. Основною метою генеративної граматики було надання засобів аналізу речень, враховуючи основний рівень структури.

В граMATичних конструкціях Чомські виділяв групу підмета (NP), групу присудка (VP) і підлеглі структури, які входять до їхнього складу. Ці структури він виокремив як «поверхневі», стверджуючи, що для кожної мови вони є унікальними.

Згідно з напрацюваннями Н. Хомські бачимо, що лінгвістична наука має антропоцентричний характер та є тісно пов'язаною з психологією. Лінгвістична теорія повинна сприяти вивченню людських психічних процесів та інтелектуальних можливостей.

Н. Хомські співвідносить поняття «мови» з поняттям «пізнання», що, на його думку, відноситься до віри, знань та розумової активності людини. Оволодіння мовою є природнім процесом, що невід'ємно пов'язаний з процесом росту та розвитку дитини.

Ціль генеративної граматики була вищою, ніж будь-якої іншої попередньої групи лінгвістів. Проте дана точка зору знайшла як своїх прихильників, так і багатьох опонентів.

Історію становлення та розвитку генеративізму можна умовно розділити на 3 етапи: етап стандартної теорії, етап продуктивного розвитку генеративізму

(теорія керування та зв'язування, або теорія принципів і параметрів), мінімалістська програма.

До першого етапу входить модель **«Синтаксичних структур»**, яка розглядає аналіз внутрішньої (глибинної) структури мови; зовнішньої (поверхневої) граматичної структури; трансформації, що характеризуються переходом від глибинних до поверхневих структур.

Друга модель **«Аспектів»**, в якій було виявлено протиставлення мовної компетенції (формування думки висловлення) та безпосередньо застосування мови. За будь-якої умови необхідним є збереження змісту речення незалежно від його трансформацій.

До **розширеної стандартної теорії**, або "лексикалізму" було додано лексичний компонент та численні правила семантичної інтерпретації.

На другому етапі розвитку генеративізму ми розглядаємо **теорію керування та зв'язування**. Головною характеристикою даної теорії є її модульність, а саме поділ на певні блоки («модулі»), кожен з яких визначає певний аспект мовної компетенції людини та включає один або кілька принципів [4].

Третій етап представлений **мінімалістською програмою**. Ця програма передбачає мінімізацію мовних уявлень та опис їхньої взаємодії з іншими когнітивними системами, постулюючи в мовному апараті людини дві головні підсистеми: лексикон та обчислювальну систему, а також два інтерфейси: фонетичний та логічний [4].

Очевидно, що з роками думки та бачення щодо розвитку та постановки питань генеративної граматики змінювались та змінюються й донині. Зникають постулати, які представляли «глибинну» і «поверхневу» структури речень; з'являються нові напрямки та сфери досліджень; виникає необхідність практичного застосування напрацьованих теорій.

На разі, провідним питанням, яке привертає увагу мовознавців є автоматичний синтаксичний аналіз (АСА) речення, що набуває все більшого поширення серед науковців. Метою синтаксичного аналізу є виявлення структури речення, його мовних одиниць, що несуть смислове навантаження.

Без сумніву, АСА стане в нагоді туристам, що не можуть знайти правильний шлях або ж просто шукають елементарних підказок. Крім того, користувачі Інтернет часто ставлять однотипні питання в мережі Інтернет та прагнуть отримати якомога швидше відповідь.

Висновки. Ноам Хомскі висунув багато оригінальних і сміливих ідей, які знайшли і щирих прихильників, і жорстоких опонентів. Його дослідження було настільки гучним, що в наукових колах почали говорити про «хомскіанську революцію» в мовознавстві. Хомскі активізував наукову діяльність й наблизив вчених до розкриття спірних питань в галузі психології та лінгвістики.

Більш того, сама того не помічаючи, людина використовує машинні пристрої з метою отримання та передачі інформації, яка подається спрощеному вигляді, окреслюючи лише задум користувача. Відповіді на питання, корективи тексту та пошук за ключовими словами є провідними завданнями генеративної граматики.

Таким чином, генеративна граматика постає молодого галуззю у розвитку лінгвістичної науки, а тому всі її проблеми, завдання та можливості ще не є досконально дослідженими.

Перспектива подальшого дослідження. Врахування завдань, які висуває генеративна граматика сприятиме розробці сучасних інноваційних програм та компонентів, метою яких буде пошук відповідей на запитання, які турбують сучасного користувача електронних пристроїв та мережі Інтернет. При цьому перелік завдань і проблем не є вичерпним та збільшується кожного дня.

Список використаних джерел та літератури

1. Гирин О.В. Автоматичний синтаксичний аналіз англійського речення: застосування та перспективи / О.В. Гирин. – Житомир. – 2017.
2. Дарчук Н.П. Автоматичний синтаксичний аналіз тексту корпусу української мови / Н.П. Дарчук // Українське мовознавство. – КНУ ім. Т.Шевченка, 2013. – №43. – С. 11 – 19
3. Кочерган М.П. Генеративізм / М.П. Кочерган // Загальне мовознавство. Онлайн-бібліотека української літератури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=15054>
4. Основні аспекти й напрямки генеративної лінгвістики [Електронний ресурс] // Донецький національний університет: с. 2 – 4. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/3577794/page:2/>
5. Полховська М.В. Аналіз англійських медіальних конструкцій з позиції генеративної граматики / М.В. Полховська // *Studia Philologica*. – 2013. – Вип. 2. – С. 32 – 36.